

Maria Huhmarniemi

**Ympäristötaidetta Lapin
matkailuarkkitehtuuriin:**
funkkishotelleihin, elämys-
puistoihin ja puuhotelleihin

Lapin matkailuarkkitehtuurin historiaa tutkinut Harri Hautajärvi kuvaa väitöskirjassaan, miten matkailu ja arkkitehtuuri ovat vaikuttaneet toisiinsa Lapissa 1800-luvulta nykypäivään ja millainen suhde niillä on ollut maisemiin ja paikalliseen kulttuuriin. Hänen mukaansa matkailun kasvu perustui 1960-luvulle asti maisemiin ja arkkitehtuuriin. Lapin hotellien suunnittelijoina käytettiin parhaita arkkitehteja ja sisustusarkkitehteja, ja rakennukset sisustettiin yksilöllisesti. Kun matkailu sen jälkeen muuttui massailmiöksi, alkoi se vaikuttaa luonto- ja kulttuuriympäristöön haitallisesti: laskettelurinteet rikkovat tunturien rinteitä ja lavastemaiset matkailupalvelut korvasivat autenttista kulttuuriympäristöä. Lapin matkailukohteiden vetovoimaisuuden ja kilpailukyvyyn kehittäminen edellyttävät tulevaisuudessa entistä ammattitaitoisempaa ja laadukkaampaa arkkitehtuuria ja ympäristösuunnittelua. (Hautajärvi, 2014.)

Lapin matkailuarkkitehtuurissa ovat näkyneet sekä suomalaiset että kansainväliset vaikutteet. Pohjanhovi Rovaniemellä ja Pallastunturin ensimmäinen hotelli Pallaksella ovat olleet tunnetuimpia funktionalistisia hotelleja. Arkkitehtuurillaan ne ovat viestittäneet moderniutta ja kansainvälisyyttä. (Hautajärvi, 2014.) Pallastunturin hotellin ympäristöön retkeilyreittien varrelle on tehty ympäristötaidetta kansainvälisessä ympäristötaideprojektissa jo vuonna 2004.

Ympäristötaideteosten kokonaisuuteen kuuluu neljän kansainvälisen taiteilijan teoksia. Lisäksi Pallastunturin maisematien varressa on Kaija Kiurun taideteos Maan Kansi. Näitä teoksia ei kuitenkaan tällä hetkellä lainkaan nosteta esiin hotelli Pallaksessa eikä sen markkinoinnissa. Teoksia ei myöskään ole juuri huollettu, joten osa niistä maastoutuu luontoon ajan kuluessa. Pallas kuuluu Lapland Hotels -ketjuun, joka ei erityisemmin nosta esiin Pallaksen erityistä kulttuurihistoriaa ja taidetta markkinoinnissaan. Vastaavasti Pohjanhovi kuuluu Cumulukseen, eikä sekään juuri hyödynnä hotellin historiaa nykymarkkinoinnissaan. Ympäristötaideteokset ja hotellien kulttuurihistoria voisivat tuoda matkailijalle lisäarvoa luonto- ja kulttuurikokemukseen, mutta ilman markkinointia ne jäävät suurimmalta osalta huomaamatta.

Hautajärvi (2014) kuvailee, miten Lapin monista aiemmista maisemakohteista on tullut matkailukeskuksia ja osasta jopa lomakaupunkeja massaturismin myötä. Kansallisromanttinen, esteettinen ja vaaliva suhtautuminen tärkeisiin maisemanähtävyyksiin on

Ympäristötaideteokset esimerkiksi Pallaksella voisivat tuoda matkailijalle lisäarvoa luontokokemukseen, mutta ilman markkinointia ne jäävät suurimmalta osalta huomaamatta.

korvautunut toiminnallista matkailua palvelevalla rakentamisella. Kasvanut matkailurakentaminen on hävittänyt maisemanähtävyyksiä, joihin matkailu oli alun perin pohjautunut. Samalla matkailuarkkitehtuuri on muuttunut vaatimattomaksi ja lavastemaiseksi ja arkkitehtonisten arvojen merkitys on vähentynyt. Elämys- ja joulupukkimatkailuun on tuotettu arkkitehtuuria, johon on sekoitettu perinnettä, Lappimyyttejä ja fiktioita: saamelais-, tukkilais- ja kullankaivajakulttuurin mielikuvia ja kliseitä on käytetty rekvisiittana. Arkkitehtuurin mallia on lainattu myös Alpeilta. (Hautajärvi, 2014.)

Matkailurakentaminen ja palvelujen tuottaminen ovat sidoksissa siihen, millaisiksi turistien toiveet oletetaan. Autenttisuuteen, eli aitouteen ja alkuperäisyyteen, liittyvät kysymykset ovat keskeisiä mutta osin ristiriitaisia. Etsivätkö matkailijat alkuperäisyyttä vai pikemminkin pitkälle tuotteistettuja ja paketoituja elämyksiä? Matkailututkijoilla on erilaisia teorioita siitä, mitä autenttisuuden kaipuu tarkoittaa tai onko kaipuuta edes olemassa. Joidenkin teorioiden mukaan turistit nimenomaan haluavat omien mielikuviansa mukaisia nähtävyyksiä, jotka ovat juuri heitä varten suunniteltuja keinotekoisia ympäristöjä ja ohjelmapalveluja. Toisaalta turisteja voidaan pitää lavastetun autenttisuuden uhreina. Turistit eivät tunne matkailukohteen kulttuureja, eivätkä erota keinotekoisia ja aitoja ympäristöjä toisistaan. Matkailijat eivät kuitenkaan ole yhtenäinen ryhmä: Odotukset autenttisuuden suhteen, samoin kuin kulttuurintuntemus, vaihtelevat. (ks. Lüthje, 2017.)

Lüthje toteaa, että esimerkiksi joulupukkimatkailussa ei ole olemassa alkuperäistä kohdetta, jonka jäljitelmiä muut rakennukset ja palvelut olisivat (Lüthje, 2017). Sama voidaan todeta pohjoismaisesta lumihotellirakentamisesta. Lumihotellien rakentaminen on käynnistynyt 1980-luvulla. Hotelleihin on alusta alkaen liittynyt lumi- ja jääveistotaidetta, joka on ilmentänyt monia erilaisia tyylejä. Veistäjiä ovat niin suomalaiset kuin kansainväliset taiteilijat, kirvesmiehet ja itseoppineet lumi- ja jääveiston harrastajat. Kiinalaiset lumi- ja jääveistäjät ovat toteuttaneet joitakin kokonaisia kohteita Pohjoismaihin, jolloin niiden estetiikkakin noudattaa kiinalaista kulttuuria. Lumi- ja jäähotelleissa teosten aiheet vaihtelevat pohjoisesta luonnosta ja kulttuurista populaarikulttuuriin. Esimerkiksi talven 2017–2018 Lainion lumihotellin lumi- ja jääveistosten teemana oli Game of Thrones eli amerikkalainen fantasiadraamasarja. Sen innoittamana tehtiin lumihotelliin veistoksia ja kokonaisia tiloja. Niiden tekijät tulivat Suomesta, Venäjältä, Puolasta, Ukrainasta ja Latviasta. Tällaisen lumihotellin ei voi ajatella edus-

tavan tai esittävän Suomea eikä Lappia, mutta matkailukohteena se voi silti toimia. Lainion lumihotelli sai entistä enemmän kansainvälistä medianäkyvyyttä fantasiateemansa myötä (Mauno, 2018).

Taiteilijan osaamista elämisympäristöjen visuaalisuuteen

Matkailijoita varten tehtävät elämisympäristöt ovat taiteilijoiden potentiaalisia työllistäjiä

Matkailijoita varten tehtävät elämisympäristöt ovat taiteilijoiden potentiaalisia työllistäjiä. Vaatiihan niiden suunnittelu muun muassa visuaalista osaamista ja ideointikykyä. Matkailukohteiden välisen kilpailun kiristyessä näiden elämisympäristöjen laatuun on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota.

Ympäristötaidetta on hyödynnetty Lapissa 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa muutamissa matkailun elämisympäristöissä, kuten Pyhänturilla Tunturin taidepajassa ja Kittilän Könkäällä Hullu Poro Oy:n Taivaanvalkeat-hotellin Mettänväenmaassa. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan ympäristö- ja yhteisötaiteen koulutus on ollut näissä hankkeissa keskeinen toimija. Teoksia on toteutettu sekä opiskelijoiden kursitoina, että opiskelijoiden lapsille ja nuorille ohjaamissa työpajoissa.

Tunturin taidepajan toiminta liittyi Pelkosenniemen kunnan, Kansalaisfoorumin ja Lapin yliopiston useisiin hankkeisiin sekä työvoimapoliittiseen koulutukseen vuosina 1997–2003. Koulutuksen lähtökohtana oli tarjota työttömille syrjäytymisvaarassa oleville nuorille opiskelu- ja työympäristö. Samalla hankkeessa tuotettiin esityksiä matkailupalveluiksi muun muassa Aittakuruun. Ympäristötaideteoksia tehtiin Aittakuruun johtavan reitin varrelle. Ympäristötaiteen elementtejä, kuten tuliveistoa, hyödynnettiin myös esityksissä. Aktiivisimmillaan Tunturin taidepaja toteutti Pyhänturille ja Luostolle vuosittain kymmeniä tapahtumia, jotka kokosivat tuhansia

Tunturin taidepajan esityksistä Aittakurun katsomossa. Esimerkiksi kymmenen vuoden ajan toteutettiin Noitarumpu-esityksiä, ja myöhemmin vuodesta 2002 alkaen Tulirumpu-esityksiä. Esitysten ja tapahtumien lähtökohtana olivat Pyhänturin jylhä ympäristö ja sen luonnosta ja tarinoista nostetut aiheet. Esiintyjiä olivat muun muassa alueen koululaiset ja lukiolaiset sekä Tunturin taidepajan opiskelijat. Kuvat: Mirja Hiltunen.

Mettänväenmaan teokset suunniteltiin väliaikaisiksi, muutamia vuosia kestäviksi. Niitä uudistettiin ja uusia toteutettiin syksyisin ja keväisin ympäristötaidepajoissa. Tekijöinä kuvataidekasvatuksen opiskelijat Piritta Majamäki, Varpu Kahumaa, Mirkka Holappa, Niina Kiiveri, Leena Hentilä, Elisa Ahonen, Mirka Seppälä, Laura Järvinen, Petrus Kauppinen ja Heidi Hämäläinen (*Kettu*, 2006), Virpi Valkonen (*Tuohetta-ret*, 2003) sekä Marja Haapakangas ja Anniina Rundelin (*Kaltio*, 2003). Kuvat: Timo Jokela.

ihmisiä yleisökseen. Niillä oli vaikutusta kesämatkailuun. Toiminnan rahoitus kuitenkin perustui EU-hankkeisiin ja kuntien resurssointiin, eikä kehittämistä tehty matkailukärjellä. Rahoituksen päättyessä myös toiminta lakkasi. (ks. esim. Hiltunen, 1999, 2007.) Aittakurun katsomo toimii toki edelleen esitysten ja konserttien näyttämönä muun muassa Pyhä Unplugged -tapahtumassa.

Taivaanvalkeat-hotellin takametsässä sijaitsevan Mettänväenmaan toteuttaminen käynnistyi Elämymetsä-nimisenä hankkeena vuonna 2003 Hullu Poro Oy:n toimitusjohtajan Päivikki Palosaaren ideasta. Aluksi metsään tehtiin muutaman kymmenen teoksen ympäristötaidemetsä Lapin yliopiston ympäristötaidetyöpajoissa. Tavoitteena oli luoda suomalaisen ja lappilaiseen uskomusperinteeseen sekä paikallisuuteen perustuva ympäristötaidekokonaisuus, joka pirittäisi ja monipuolistaisi Hullu Poro Oy:n ympärivuotista matkailua. (Valkonen, 2004.) Tarkoituksena oli, että metsään tuotettaisiin ohjattuja kävelyjä ja tämän ohjelmapalvelun vetäjäksi oli tiedossa yrittäjä. Hänen tulevaisuudensuunnitelmansa kuitenkin muuttuivat, ja lopulta metsä jäi ilman käyttöä. Vuonna 2016 Palosaari suuntasi konseptin tonttuaiheiseksi ja siirsi painopisteet väliaikaisista ympäristötaideteoksista pysyvämpään elämysarkkitehtuuriin.

Ympäristötaidetta matkailun alueille -hankkeessa tehtiin yhteistyötä Taivaanvalkeiden Tonttula-elämyskylän kehittämisessä. Hankkeeseen palkattiin lavastaja Tuuli Seppälä, jonka tehtävänä oli luotsata työryhmä suunnittelemaan elämyskylään maahistunneli ja tornisilta. Suunnittelun lähtökohtina olivat paikallinen kansanperinne ja tarinat, jotka liittyvät maahisiin. Tavallisimmin joulumatkailuun liitettävää tonttuteemaa on Tonttulan elämyskylän konseptissa lavennettu koskemaan myös muita suomalaisia tonttu-uskomuksia. Maahistunnelin ja tornisillan suunnittelussa tavoitteena oli jatkaa uskomusperinteiden monipuolista esittelyä ja tuoda matkailuympäristöön lisää visuaalisia tarinoita paitsi tonttuista ja maahisista, myös hiidestä. Suunnittelulla haettiin yhteyttä autenttiseen uskomusperinteeseen.

Työryhmän työskentely tähtäsi integroituun taiteeseen eikä erillisiin teoksiin. Lopulta yrittäjä sovelsi suunnitelmasta tarpeisiinsa sopivia osia rakennettavaan kokonaisuuteen. Elämysympäristön suunnittelu edellyttää osaamista monilta taiteen aloilta: aiheiden, värien, muotojen ja materiaalin suunnittelun lisäksi muun muassa äänimaailman, valaistuksen ja interaktiivisuuden suunnittelua.

Yöpyminen mahdollisimman lähellä luontoa: arkkitehtuurin ja ympäristötaiteen synteesi

Installaatiotaiteen, ympäristötaiteen ja arkkitehtuurin välimaastosta on kehitetty 2000-luvulla uudenlaista hotelliarkkitehtuuria, jossa raja luontoon on tehty mahdollisimman ohueksi. Matkailijat voivat majoittua hotellihuoneisiin puissa, teltoissa, lasi-igluissa ja lumi- ja jäärakennuksissa. Osa näistä kohteista on profiloitunut ekomatkailuun, kun taas revontuli-igluja ja lumihotelleja rakennetaan isoillekin matkailijaryhmille elämyskohteiksi.

”Tule ja asu lähempänä ruotsalaista luontoa. Tervetuloa maisemahotelliin, jossa luonto ja mielikuvitus laukkaavat vapaana”, mainostaa Treehotelin verkkosivu. Treehotel sijaitsee Haradsissa Ruotsissa, noin tunnin ajomatkan päässä Luulajasta. Hotelliin kuuluu seitsemän erilaista huonetta, joista jokainen on arkkitehdin tai arkkitehtitoimiston suunnittelema. Huoneilla on kuvaavat nimet: Peilikuutio, Linnunpesä, Ufo ja niin edelleen. Osa huoneista on suunniteltu kahdelle hengelle, kun isoimmat ovat jopa viidelle hengelle. Ne on rakennettu vuonna 2010. Treehotel tarjoaa myös runsaan valikoiman ohjelmalveluja: vaelluksia, melontaa, saunan, revontuli- ja karhukojukuvausta, hirvisafareja ja niin edelleen. Ohjelmalveluja on tuotteistettu huomattavan paljon kohderyhmille, jotka ovat kulttuurisesti orientoituneita, esimerkiksi luontovalokuvauksen harrastajat ovat ilmeinen kohderyhmä. Ohjelmana on myös opastettu kierros, jossa esitellään puuhotellihuoneet ja kerrotaan yrittäjän tarina.

Tuuli Seppälä ja työryhmä: Tonttulan maahistunnelin suunnittelua pienoismallin avulla (2017). Kuvat: Tuuli Seppälä.

Arkkitehdit Bolle Tham & Martin Videgård ovat suunnitelleet Treehoteliin Mirrorcube eli Peilikuutio-puuhotellihuoneen. Sen ulkopinta heijastaa ympäristönsä maiseman. Kuva: Peter Lundström / WDO.

Linnunpesä – The Bird's Nest – on puuhotellihuone, joka alleviivaa arkkitehtuurin ja ympäristötaiteen välisyyttä. Sen on Treehoteliin suunnittelut arkkitehti Bertil Harström. Kuva: Peter Lundström / WDO.

Puumajoihin tehtyjä hotelleja löytyy maailmalta useita kymmeniä (Treehousemap, 2018). Airbnb-palvelussa, jossa vuokrataan yksityisiä koteja matkailijoille, esitellään ainakin yksitoista puussa sijaitsevaa vuokrattavaa huonetta. Konseptit ja huoneiden varustelutaso vaihtelevat, mutta arkkitehtuuriltaan suurin osa hotelleista muistuttaa tavanomaisempaa arkkitehtuuria kuin Treehotelissa Haradsissa. Huoneet näyttävät ikään kuin isoilta puumajoilta tai puihin rakennetuilta puulautamökeiltä (Airbnb, 2018.) Arkkitehtuuriltaan kokeilevampi puuhotelli löytyy Vancouverista Kanadasta. Free Spirit Spheres -hotellissa huoneet ovat pallonmuotoisia pesiä, joihin johtaa riipputikkaat. Tausta-ajatuksena on harmonia luonnon kanssa (Free Spirit Spheres, 2018).

Rovaniemellä Arctic TreeHouse Hotel -yritys yhdistää puuhotellien trendikkyuden, modernin arkkitehtuurin, revontuli-iglujen tapaisen ison ikkunapinta-alan sekä ohuen rajan rakennuksen ja luonnon välillä. Hotellihuoneet ovat laatikkomaisia rakennuksia, jotka seisovat rinteessä osittain puisten pylväiden varassa. Arkkitehtuurin lähtökohtana on ollut ajatus isokoisesta käpylehmästä. Yrityksen verkkosivuilla kuvaillaan konseptia uudeksi tavaksi kokea napapiiri ja sen luonto. Huoneita kuvataan pesämäisiksi. Jokaisessa niissä on seinänkokoinen ikkuna, josta avautuu näköala revontulitaivaalle ja rinteiden ansiosta myös avaraan maisemaan. Arctic TreeHouse Hotel sijaitsee napapiirillä, aivan SantaParkin läheisyydessä. Siten se yhdistää luonnonläheisyyteen Rovaniemen mittavien matkailupalveluiden saavutettavuuden. (Arctic TreeHouse, 2018.) Konsepti ei siis suoranaisesti keskity luontomatkailuun.

Puuhotellit ja revontuli-iglut ilmentävät uutta matkailu-arkkitehtuuria, joka ei perustu kulttuuriperintöön tai paikallisiin rakennustapoihin. Niiden muotokieli on moderni ja sitä voidaan määritellä pohjoismaiseksi. Onko uusia majoitusrakenteita tulossa vielä lisää? Voisiko esimerkiksi perinteisiä kammeja ja

Free Spirit Spheres
-hotellihuone. Kuva:
Tom Chudleigh.

autiotupia soveltaa uuteen matkailurakentamiseen? Manu Humpin mukaan tunnelmalisten tupien ja kammien arvo on alettu viime aikoina ymmärtää uudelleen. Ne kuljettavat mukaan kulttuurihistoriaa. (Humppi, 2014.) Ekomatkailun saralta löytyykin vuokrattavia kammeja. Tukholman lähellä sijaitsee kammikylä: Kolarbyn Ecolodge palvelee ekomatkailijoita sekä sellaisia matkailijoita, jotka haluavat nähdä villieläimiä (WildSweden, 2018). Kittilässä Nulituisen Maakammikylässä on myös tarjolla kammimajoitusta (Nulituinen, 2018). Näiden kammimajoittajien toiminnan mittakaava ei kuitenkaan ole verrattavissa puuhotellien, lumi- ja jäähotellien ja revontuli-iglujen määrään: kammimajoitusta voi pitää ainakin toistaiseksi marginaalisena ilmiönä.

Kirjallisuus

- Airbnb (2018). Koko puussa sijaitseva talo. Haettu 15.1.2018 osoitteesta https://fi.airbnb.com/s/Alsace--France/homes?type=treehouse&allow_override%5B%5D=&s_tag=GNfmGWG9
- Arctic TreeHouse (2018). Haettu 19.1.2018 osoitteesta <https://arctictreehousehotel.com/>
- Free Spirit Spheres (2018). Haettu 15.1.2018 osoitteesta <http://freespiritspheres.com/>
- Granö Beckasin (2018). Haettu 15.1.2018 osoitteesta <http://granobeckasin.com/>

- Hautajärvi, H. (2014). Autiotuvista lomakaupunkeihin: Lapin matkailun arkkitehtuurihistoria. *Aalto yliopiston julkaisusarja. Doctoral dissertations 31*. Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Hiltunen, M. (1999). *Arktinen aktio. Eräissä pohjoisissa taidetapahtumissa vaikuttavat taidekäsitkset yhteisöllisen taidekasvatuksen näkökulmasta*. Lisensiaatintyö. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hiltunen, M. (2007). Yhteisöllinen taidekasvatus toimijana ja toiminnan tilana. *Synnyt / Origins*, 4(2), 1–22, Haettu 18.1.2018 osoitteesta <https://wiki.aalto.fi/display/Synnyt/2-2007>
- Humppi, M. (2014). *Kammit ja autiotuovat: Lapin kairojen kulttuuriperintö*. Jyväskylä: Kirjakaari.
- Mauno, P. (10.1.2018) Ylläksen Game of Thrones -lumihotelli sai aikaan mahtavan julkisuuspiikin vaikka työstä vastaavat lumिताiteilijat eivät kaikki edes tunteneet koko sarjaa. *Lapin Kansa*. Haettu 14.2.2018 osoitteesta <https://www.lapinkansa.fi/lappi/yllaksen-game-of-thrones-lumihotelli-sai-aikaan-mahtavan-julkisuuspiikin-vaikka-tyosta-vastaavat-lumिताiteilijat-eivat-kaikki-edes-tunteneet-koko-sarjaa-200658030/>
- Lüthje, M. (2017) Autenttisuus. Teoksessa J. Edelheim & H. Ilola (toim.), *Matkailuntutkimuksen avainkäsitteet* (s. 218–223). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Nulituinen (2018). Nulituisen Maakammikylä. Haettu 14.3.2018 osoitteesta <http://www.nulituinen.fi/>
- Treehousemap (2018). Haettu 15.1.2018 osoitteesta <http://treehousemap.com>
- Valkonen, V. (2004). *Taiteen ja matkailun elämymetsä: fenomenologinen tapaustutkimus ympäristötaidetta ja elämymatkailua yhdistävästä opintoprojektista ja sen tuloksena toteutetusta Mettäväänmaasta*. Pro gradu-tutkielma. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- WildSweden (2018). Haettu 15.1.2018 osoitteesta <https://www.wildsweden.com/>